

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč	PhDr. Petra BESEDOVÁ, Ph.D.
Habilitační práce	Korelace hudby a cizích jazyků v procesu učení: Tři kognitivní studie
Oponent	prof. PaedDr. Jiří LUSKA, CSc.
Pracoviště oponenta, instituce	Katedra hudební výchovy, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Text posudku¹

Aktuálnost námětu

Kognitivní aspekty zpracování informací představují od druhé poloviny 50. let 20. století zásadní inovativní oblast ve vědeckém výzkumu v řadě oborů. Tento trend je aktuální i v dnešním pojetí lingvistiky, psychologie, muzikologie i pedagogiky (zájmem o učební strategie manipulace s informacemi, paměťové učení, kompenzační učební strategie, smyslové a pohybové učební strategie ap.). V názvu posuzované habilitační práce je zřetelná aspirace se do těchto proudů organicky začlenit.

Přístup k řešení problematiky v rámci odborného (vč. mezinárodního) kontextu

Práce je pojata jako empirická s kvantitativním výzkumem vybraných psychologických a pedagogických jevů. V její teoretické rovině je shromážděna řada informací k různým tematickým oblastem. Informace o předmětu práce se objevují ve struktuře práce několikrát. Jsou obsahem úvodní kapitoly, tří samostatných studií a také pasáží, pojednávajících o výsledcích. Pokud jde o oblast hudby, respektive muzikologie, tato předmětná tematika je řešena na obecné úrovni sděleními, jako například: "... Schopnost provozovat hudbu nebo učit se cizí jazyky nazýváme hudebním nadáním, nebo nadáním pro cizí jazyky" (s. 62). Pozitivně lze hodnotit snahu o zmapování aktuálního stavu bádání v oblasti vztahu jazyka a hudby v kapitole tři, jde však o poměrně obsahově nevyrovnaný a nepřiliš systematický text, jenž bohužel postrádá jakoukoli obsahovou provázanost s empirickým výzkumem. Navíc v textu absentuje reflexe domácích výzkumných aktivit na tomto poli (Syka, Rektor, Hluštík), abych zmínil alespoň ty nejznámější. Pracovní okruh dalších zúčastněných muzikologických disciplín,

¹ V textu posudku se lze zaměřit například na tyto oblasti: aktuálnost tématu, přístup k řešení, použitá metodologie, kvalita a správnost dosažených výsledků, původnost dosažených výsledků, uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání, uplatnitelnost výsledků v praxi, formální úprava a jazyková úroveň práce, připomínky k habilitační práci uchazeče.

behaviorální hudební psychologie a hudební pedagogiky, do nichž spadá značně rozlehlá a frekventovaná problematika schopností, není přesněji vyspecifikováno. V tomto pracovním sektoru je dlouhodobě řešena i mezioborová problematika vzájemných vztahů hudebních a jazykových kompetencí, včetně výuky cizích jazyků. Kupříkladu studie R. Leuteneggera a T. Muellera (1964), zjišťující korelaci mezi skóre standardizovaného inteligenčního testu a subtestu senzitivity pro výšku tónu Seashorovy testové baterie, spadají do poloviny šedesátých let minulého století.

V rámci tématu o kognitivních neurovědách v interdisciplinárním průsečíku hudby a lingvistiky v kapitole tři se jako inspirativní k dalšímu rozpracování nabízely například Koelschovy studie, analyzující vnímání hudebních harmonických kadencí a jazykových promluv z hlediska jazykově a hudebně harmonické syntaktické korektnosti, nebo například komparace jazykového neurokognitivního modelu A. Friederici (2002) s modelem S. Koelsche a W. Siebela (2005) jako východiska dalšího teoretického a empirického rozpracování problematiky, abych uvedl alespoň dva podněty. Bohužel tyto možnosti, slibně avizované obsahem třetí kapitoly, nebyly využity.

Lze tedy shrnout, že kvalita teoretického zpracování zkoumané problematiky na základě studia oborové literatury je velmi kolísavá. V práci absentuje důkladný průzkum současného stavu bádání a jeho kritické zhodnocení ve vyváženém vztahu ke všem předmětným oblastem, které práce nastoluje. Informace nejsou dostatečně setříděny a kategorizovány včetně explanace příčinných souvislostí mezi sledovanými jevy.

Metodologie

Z hlediska vědeckých metodologických rovin jsou v práci reflektována spíše nejvyšší patra, tedy pozitivistické filozofické paradigma a interdisciplinarita jako metodologické východisko zkoumání. V nižších patrech ve vztahu k jednotlivým zúčastněným vědním disciplínám již toto domýšlení není zcela patrné, a to ať již jde o vymezení předmětu vzhledem k jeho interdisciplinárnímu charakteru, stanovení výzkumné strategie, formulaci adekvátních hypotéz, ujasnění si proměnných ap.

Předmět práce je naznačen v jejím titulu (*Korelace hudby a cizích jazyků v procesu učení: tři kognitivní studie*), dále v názvech tří studií (*Role paměti při rekognici neznámého jazykového materiálu. Auditivní percepce cizího jazyka, Korelace hudby a cizích jazyků v procesu kognitivního učení*), v empirickém výzkumu (pamětní test auditivního rozlišení cizojazyčného textu a identifikace druhu jazyka), ve sledovaných hlediscích „...cizojazyčné, hudební a genderové...“ (s. 20) a je dále průběžně vymezován také v textu práce „... vybrané kognitivní procesy – paměť, vnímání a kognitivní učení...“ (s. 20) „...kognitivní procesy z pohledu didaktiky cizích jazyků a z pohledu hudební vědy (s. 13), kognitivní učení, kognitivní styl (s. 135,136), verbální a neverbální učení (s. 139), teorie kognitivního učení (s. 139), kognitivní učení a cizí jazyky (s. 142), mentální reprezentace jazykových projevů (s. 145), kognitivní učení ve vztahu k hudbě (s. 148), teorie percepčních schémat (s. 150).

Od dvou výzkumných otázek, a to „Jaký je vztah mezi hudbou a výukou cizích jazyků v procesu učení ve věku 12-14 let?“ a „Mají hudebně vzdělaní jedinci lepší předpoklady pro učení se cizím

jazykům?“ je odvozeno celkem 21 hypotéz (s. 18–38), které deklarované předmětné spektrum dále rozšiřují o problematiku žákovských preferencí písňové produkce v anglickém jazyce, žákovských preferencí cizích jazyků, výběru hudby jako pozadí při učení se cizímu jazyku a frekvence zpěvu písní v hodinách výuky cizích jazyků. Jak je zřejmé z našeho přehledu, práce má z hlediska předmětu velmi široké a rozmanité tematické rozpětí.

Empirická část - popis testu, procedura

Empirická výzkumná část práce obsahuje vymezení cíle, hypotézy a použité metody. Absentuje důkladnější stanovení typu proměnných a bohužel není k dispozici experimentální zvukový materiál, což zásadně omezuje možnost replikace výzkumu. Aplikovaný auditivní pamětní test zjišťuje zejména funkci krátkodobé paměti. Obsahuje deset testových položek - zvukových souborů s cizojazyčnými obsahově neutrálními jazykovými výpověďmi. Úkol respondentů spočívá v identifikaci druhu jazyka v následných pěti cizojazyčných ukázkách, vybraných z předchozího deseti položkového komplexu, přičemž je hodnocena správnost odpovědí. Pamětní test je doplněn ratingovým šetřením, týkajícího se vztahu k hudbě, preferencí melodie či textu, využití hudby v různých každodenních funkcích typických pro sledovaný věk (zábava, poslech, studijní background) dále vztahu k cizím jazykům a druhu jazykového studia. Dále je aplikován informační dotazník, sledovanými hledisky jsou profil hudebnosti respondentů (hudební x nehudební), typ vzdělávací instituce (ZŠ x víceleté gymnázium) a pohlaví (chlapci x dívky). Výzkumu se zúčastnilo 231 žáků ve věku 12-14 let. Výsledky byly statisticky zpracovány a prezentovány v tabulkách a grafech.

Je nutno ocenit snahu o vypracování vlastní diagnostické metodiky, jejíž příprava byla jistě časově a organizačně náročná. Na druhé straně strategie zvolené metodiky empirického výzkumu nepropojila problematiku reflektovanou v teoretické části s předmětem ověřovaným výzkumem, respektive výzkumné hypotézy nebyly dostatečně podpořeny důkladnou teoretickou přípravou. Kupříkladu „ U hypotézy H_{p1} se domníváme, že nižší míra úspěšnosti v rekognici neznámého jazykového materiálu u žáků základních škol bude souviset s mírou inteligence a s postavením cizích jazyků na základních školách“ (s. 69). Znovu se zdůvodnění této hypotézy objevuje na s. 83. Citují: „...diferenciace mezi základní školou (Z) a víceletými gymnázii (G), kterou jsme opřeli o teorii inteligence, kdy se domníváme, že studenti víceletých gymnázií vykazují v průměru vyšší míru inteligence než žáci základních škol „ (s. 83). Tato hypotéza není v teoretické části nijak podpořena, Nesprávným se jeví tvrzení, vyslovené v jejím kontextu, že děti studující víceletá gymnázia jsou inteligentnější než děti docházející na základní školy, a to na základě výsledků vstupního testu z matematiky. Tato formulace neodpovídá současnému pojetí inteligence i pohledu na vztah mezi hudebními a nehudebními kompetencemi. Pozitivní korelace skóre ve výkonových testech (včetně hudebních) a testech inteligence je v současnosti spíše posuzována v rámci univerzálnějšího kompetenčního spektra příznačného pro aktivní a úspěšné děti v řadě oblastí, přičemž determinanty této kvality jsou zde spíše faktory socio-kulturní povahy.

Jako jednu z příčin výše naznačených problémů spatřuji v tom, že práce nerespektuje standardní a ověřenou strukturu vědeckého sdělení, běžnou ve vědeckých publikacích

obsahujících empirický kvantitativní výzkum (známé schéma vyjádřeno akronymem IMRAD – Introduction, Methods, Results, and Discussion). To zcela zásadně narušuje obsahové propojení teorie a výzkumu. Není patrná zřetelná návaznost oblastí empirického výzkumu (auditivní test paměti, dotazník) na předchozí kritické zhodnocení zkoumané problematiky. Za vysoce diskutabilní považuji metodu primárního stanovení hypotéz a následně jejich dodatečného teoretického zdůvodňování.

Kvalita, správnost a původnost dosažených výsledků

Avizovaný cíl práce: „...popsat vzájemnou korelaci hudby a cizích jazyků v procesu učení u respondentů ve věku 12–14 let...“ (s. 20) nebyl naplněn, neboť práce neobsahuje kapitolu týkající se korelací, výzkumná data k danému (korelačnímu) pojetí byla sice získána, ale nebyla korelačně zpracována. Obdobná situace se týká i teoretické reflexe této předmětné oblasti. Další pracovní cíl „... zjistit míru vlivu cíleného hudebního vzdělání jedinců na učení se cizím jazykům (s. 33). nebyl naplněn, neboť výzkum prezentovaný v práci byl zaměřen na aplikaci testu paměti a proces učení nebyl experimentálně nijak ověřován. Výsledné skóre v aplikovaném testu u tzv. hudebních a nehudebních studentů, jak je prezentováno na s. 86-87, se dalo předpokládat, neboť pozitivní transfer hudebních činností na kvalitu kognitivních kompetencí v řadě nehudebních oblastí (lingvistika, matematika, prostorová představivost atd.) byl potvrzen již celou řadou výzkumů v minulosti. Jejich klasifikace a zhodnocení však v práci není zmiňováno, byť je dostatečně rozpracováno v dostupné zahraniční literatuře (Shuter-Dyson-Gabriel: The Psychology of Music Ability, Aiello: Musical Perceptions, Deutsch: Music and Cognitive Abilities in The Psychology of Music atd.)

Uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání, uplatnitelnost výsledků v praxi

V rovině informační lze hodnotit některé kapitoly jako přehledový souhrn informací o vybraných tématech z oblasti kognitivních neurověd, paměti a paměťových procesů, teorií kognitivního učení atd. Pokud na text uplatňujeme kritéria vědecké práce a počítáme s kritickou analýzou, syntézou, komparací, těsností a logickým propojením teorie s výzkumem, je nutno konstatovat, že tyto atributy práce postrádá. Negativně se zde promítá tendence setrvat v popisu teoretických poznatků, jevů a procesů na obecné rovině a bez nalezení jejich strukturálně obsahových a logických vazeb. Naznačené pochybnosti o vědeckých attributech práce souvisejí i s pochybnostmi o přínosu práce pro rozvoj oboru, v němž je uskutečňováno habilitační řízení i v mezioborovém kontextu. Totéž lze říci i o možné aplikaci v edukační rovině lingvistické či hudební.

Formální úprava a jazyková úroveň práce

Práce vykazuje standardní formální zpracování. Text je funkčně provázen schématy, tabulkami a grafy.

Jazyková úroveň práce naproti tomu bohužel vykazuje řadu problémů, zejména v oblasti větné stylizace ve vztahu k obsahu i okolnosti, že se jedná o odbornou vědeckou práci. Jde zejména o následujících osm vybraných situací. 1. Obecně akceptované poznatky z dané vědecké

oblasti jsou prezentovány jako osobní názor: „Zastáváme názor, že kognitivní procesy – paměť, vnímání a kognitivní učení – mají v edukačním (cizojazyčném i hudebním) procesu své nezastupitelné místo“ (s. 12). 2. Obecně známá a přijímaná fakta jsou prezentována jako předmět aktuálního diskursu: „Stále více se *totiž* ukazuje, že procesy učení nelze správně pochopit bez příslušného psychologického a biologického kontextu“ (s. 12). 3. Sdělení obsahuje banální obsah: „Pomocí kognitivních procesů člověk poznává svět i sám sebe“ (s. 16). 4. Nesprávné formulace a významové používání slov a pojmů ve vztahu k popisované realitě: „V habilitační práci sumarizujeme výsledky vlastního výzkumu a porovnáváme je s poznatky o kognitivních procesech z pohledu didaktiky cizích jazyků a z pohledu hudební vědy. Zároveň se snažíme poukázat na fakt, že oba tyto směry ve své podstatě využívají stejné kognitivní procesy a že jejich vzájemnou inspirací a kooperací může dojít k posunu těchto oborů“ (s. 13). Komentář : Didaktika cizích jazyků a muzikologie jsou *obory*, nikoli směry. Namísto slovesa *využívají* je lépe zvolit sloveso *se zabývají*, namísto formulace *může dojít k posunu* spíše zvolit *obory se mohou rozvíjet*. Ve větě se navíc nevhodně kumulují zájmena *jejich* a *těchto* a nevhodně je užito obsahově prázdné slovní spojení *ve své podstatě*. 5. Kombinace neobratné větné stavby s banálním obsahem: „Kognitivní učení je úzce spjata s výukou (cizích) jazyků, protože kognitivní procesy souvisejí s verbálními procesy jedince, tj. člověk je schopen myslet a mluvit“ (s. 145). 6. Neobratná formulace: „Pro náš výzkum jsme se zaměřili hlavně na genderové odlišnosti...“ (s. 22). Lépe: „V našem výzkumu jsme se zaměřili hlavně na genderové odlišnosti...“, nebo „Výzkum byl zaměřen také na rozdíly mezi hochy a dívkami.“ 7. Příklad nevhodného tvaru slova *vztah*: „*Studovaná škola* má vliv na *vztahu* jedince k cizím jazykům“ (s. 163), lépe vyjádřeno „*Studium na škole ovlivňuje vztah* jedince k cizím jazykům. 8. Příklad nevýstižnosti formulace v označení přílohy č. 5: „*Formulář pro zisk zpětné vazby s výzkumem*“ (s. 236).

S odbornou terminologií se operuje poměrně volně. Kupříkladu v titulu práce je použit termín *korelace*. Práce se však problematikou korelací ve standardním smyslu vědeckém nezabývá. Obdobně volně je aplikován termín *intelligence respondentů*, který je vyvozován od typu vzdělávací instituce, respektive vstupního didaktického testu z matematiky, aniž by byl nějak blíže specifikován konkrétní inteligenční parametr nebo druh standardizovaného testu inteligence.

Zdrojem nepřesností v odborné oborové terminologii jsou i nesprávné překlady anglických výrazů. Např. „*frequency*“, uváděné v tabulkách, je překládáno jako „*rozložení respondentů*“ (s. 36), *frekvenční rozložení* (s. 33, s. 113), *frekvenční rozdělení* (s. 34), přičemž se jedná o počty studentů (respondentů). Zcela zavádějící je i překlad termínu (*hudební interval*) jako „*roztečový interval*“ (s. 104). K významové pregnantnosti nepřispívá ani preference shodných přívlastků v případech jako *cizojazyčná paměť* (nadpis subkapitoly 4.3, s. 62), či *cizojazyčná výuka* (s. 153), byť druhý z uvedených příkladů se na sociálních sítích již objevuje. Obecně lze však říci, že v dané jazykové situaci užití shodných a neshodných přívlastků v sobě implikuje i přesnější obsahové rozlišení popisovaného jevu. Proto by rozlišování těchto významových nuancí mělo být zejména v odborném vědeckém textu zachováno.

Z hlediska běžné jazykové gramotnosti akademické obce se mi také jeví nefunkční zařazovat v rámci vědecké habilitační práce citace z cizojazyčných (anglických a německých) publikací a uvádět jejich překlady v poznámkách pod čarou.

Závěr

Hodnocený text nespĺňuje běžné standardy pro tento typ výzkumné práce v řadě aspektů zmíněných výše, zejména v pojetí celkové struktury práce a nízké koherence jejích částí, úrovni zpracování teoretických poznatků, v pojetí výzkumné strategie a hodnotě výzkumných výsledků. S odkazem na zákon č. 111/1998 sb., § 72, odst. 3 a), definující habilitační práci jako „písennou práci, která přináší nové vědecké poznatky“, konstatuji, že habilitační práce PhDr. Petry Besedové, Ph.D., *Korelace hudby a cizích jazyků v procesu učení: Tři kognitivní studie* **nesplňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Didaktika cizího jazyka.

V Olomouci dne 24. 5. 2021

podpis